

BONTELABO-KOENGEN, BERGEN:

Arkeologisk undersøkelse av åtte prøvehull.

Dunlop, A.R.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Bontelabo-Koengen, Bergen: Arkeologisk undersøkelse av åtte prøvehull.	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 49/2019	Publiseringsdato 28.6.2019
	Prosjektnummer 1021548	Oppdragstidspunkt Mai 2019
	Forsidebilde Prøvehull 3, oversikt. Dunlop, NIKU, 2019.	
Forfatter(e) Dunlop, A.R.	Sider 12	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Dunlop, A. R.
Prosjektmedarbeider(e) Dababsa, I., Underhaug, P. C.
Kvalitetssikrer Hobæk, H.

Oppdragsgiver(e) BKK Nett AS

<p>Sammendrag</p> <p>I mai 2019 foretok arkeologer fra NIKU distriktkontor Bergen overvåking av graving av åtte prøvehull i Bontelabo- og Koengen-områdene som en forundersøkelse for BKK Nett AS sin utvidete høyspenttrasé fra Skoltegrunnskaaien til Koengen sekundærstasjon. Hullene ble gravd maskinelt, og gravedybden varierte fra 1,5 til 3,0 meter. Ingen av hullene kom i konflikt med automatisk fredete kulturminner, og det var ingen avsetninger med makro-organisk innhold. En miljørådgiver fra COWI AS tok en rekke jordprøver for analyse av forurensningsgrad.</p>

<p>Emneord</p> <p>Berghus festningsområdet, BKK Nett AS, høyspent, kabeltrasé, forundersøkelse, nyere tid, miljøprøver</p>
--

Avdelingsleder

Johansen, L.-M. B.

Forord

BKK Nett AS takkes for oppdraget, og mannskap fra BJB Maskin AS for hjelp under feltarbeidet.

NIKU prosjektnummer	1021548 (2019)
Berørt område	Koengen/Bergenhus festningsområde, Bontelabo
Gnr./bnr.	167/895, 167/898
Oppdragets art	Arkeologisk registrering ved graving av prøvehull
Vedtaksdato; saksnummer	11.4.2019; 11/01786-26
Oppdragsgiver	Riksantikvaren Distriktskontor Vest
Oppdraget utført av	NIKU distriktskontor Bergen
Oppdraget utført dato	Mai 2019
Koordinater	Se i MABYGIS
Overflate, dagens	Fra ca. 2,20 til ca. 4,15 moh (NN2000)
Filmnummer; antall foto	Bf30039; 9
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturminner	Nei
Kulturhistorisk tolkning	Etterreformatoriske, nyere tids og moderne fyllmasser
BRM-nr.	-

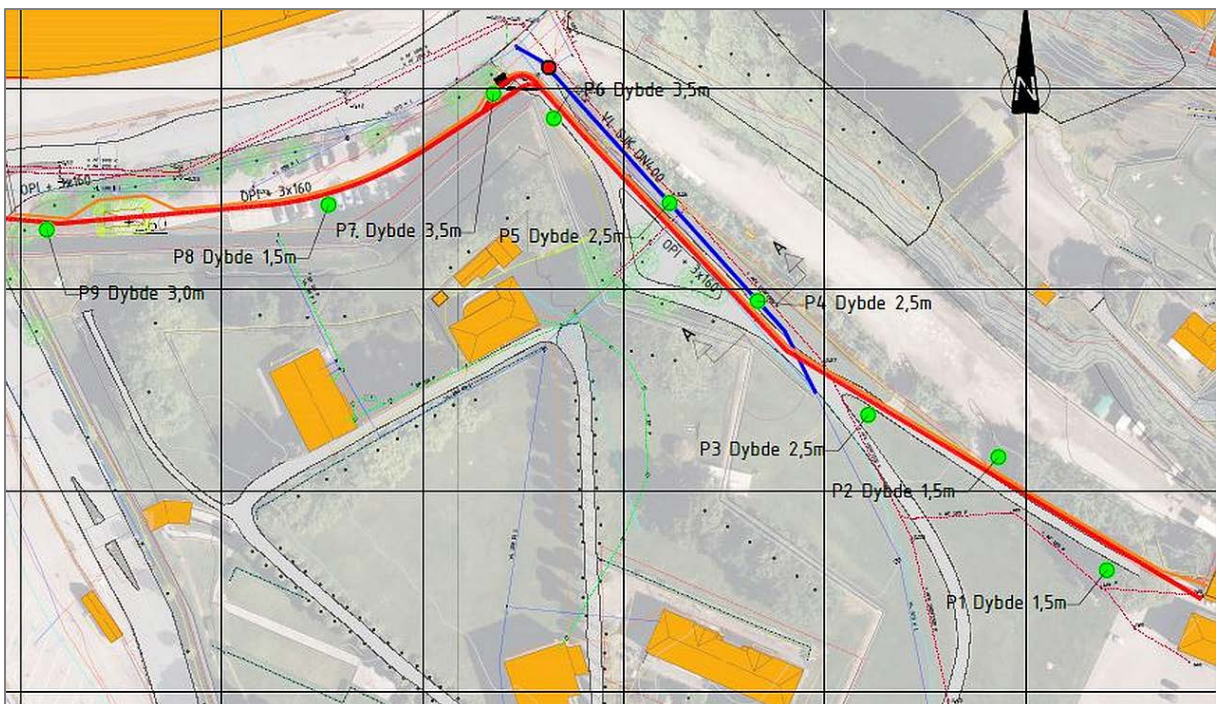
Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
2	Bakgrunn	7
3	Metoder.....	8
4	Resultater fra det arkeologiske feltarbeidet	8
4.1	Generelle forklaringer	8
4.2	Prøvehull 1.....	8
4.3	Prøvehull 2.....	9
4.4	Prøvehull 3.....	9
4.5	Prøvehull 4.....	9
4.6	Prøvehull 5.....	9
4.7	Prøvehull 6.....	10
4.8	Prøvehull 7.....	10
4.9	Prøvehull 9.....	10
5	Datering & funn.....	10
6	Bevaringstilstand	10
7	Konklusjoner.....	11
8	Summary	11
9	Henvisninger.....	11
10	Dokumentasjon (NIKU).....	11

1 Innledning

Det vises til Riksantikvarens vedtak datert 11.4.2019 (saknummer 11/01786-26). Oppdraget gjaldt arkeologisk undersøkelse i forbindelse med graving av åtte prøvehull som BKK Nett AS ønsket undersøkt langs planlagt kabeltrasé for 132 kV-kabler fra Skoltegrunnskaiaen til Koengen sekundærstasjon; formålet med prøvehullene var å få utført miljøundersøkelser og avklart dybder til eksisterende kabler, ledninger og automatisk fredete kulturminner. Prøvehullene befant seg dels på Bontelabo, dels på Koengen. Gravedybden varierte, som det fremgår av kartet (Figur 1).

I og med at det aktuelle oppdraget var en slags forundersøkelse, var nivået til overgangen til kulturlag fra middelalderen eller tidligere perioder den eneste aktuelle problemstillingen. Arkeologen skulle også satse på å samle opplysninger som kan brukes til identifisering av mulige traséalternativer eller løsninger i forbindelse med etterfølgende detaljprosjektering av den planlagte kabelgrøfttraséen.

Figur 1. Oversiktskart med foreslått plassering av prøvehullene; faktisk plassering avviker litt i et par tilfeller, og hull P8 ble sløyfet. (Kart: COWI AS)

2 Bakgrunn

Det berørte området ligger innenfor det sammenhengende automatisk fredete kulturminnet kalt *Middelalderbyen Bergen* (Askeladden ID-nummer 89049), samt delvis innenfor Bergenhuss festningsområde. Bergenhuss/Holmen var ett av landets mest sentrale områder for både kirke og kongemakt gjennom størstedelen av middelalderen, og regnes av Riksantikvaren som «...et av landets mest betydningsfulle kulturmiljøer».

Koengen er området mellom Bergenhuss festning og Sverresborg, begge middelalderse festninger, og omfatter middelalderens *Veisan* – en langgrunn lagune med utløp til Vågen, muligens del av byens tidligste havneområde; en paleobotanisk studie av to borekjerner fra østre del av Koengen har gitt viktig informasjon om bl.a. etablering av bosetning ved *Veisan* i Bergens tidlig-urbane fase. Området

ble gradvis gjenfylt i løpet av 1200-tallet (Helle 1982:28-29). Mesteparten av området antas å være uberørt av moderne inngrep, slik at organiske kulturlag og arkeologiske strukturer i stor grad kan være bevarte.

En grøfterregistrering foretatt i 2018 i Koengen-området ikke langt fra BKKs eksisterende høyspentkabeltrasé påviste at overgangen til middelalderske levninger ligger på en dybde av ca. 1,7 fra dagens overflate (Dunlop 2019). Det antas at de middelalderske levningene avtar mot nord, mot Sverresborg.

Hva gjelder området nord for festningsmuren – Bontelabo, hvor prøvehullene nummerert 7, 8 og 9 var plassert – regner man med at det inneholder nyere fyllmasser for det aller meste.

3 Metoder

Plasseringen til prøvehullene ble utarbeidet av COWI AS i samråd med BKK Nett AS. Prøvehullene ble bevisst plassert et stykke unna den eksisterende høyspentkabeltraséen, dels for å unngå konflikt med den, dels for å sikre at miljøprøvene ikke kom bare fra grøftefyllmasser; prøvehull 2 og 4 ble flyttet over på den andre siden (sørvestsiden) av den eksisterende kabelgrøfttraséen. Til slutt måtte prøvehull nummer 8 sløyfes på grunn av konflikt med parkeringsplassen.

Gravearbeidet ble utført maskinelt av BJB Maskin AS, med arkeologer fra NIKU distriktkontor Bergen som ansvarlig for det arkeologiske opprensknings- og registreringsarbeidet. Ingen gjenstander eller naturvitenskapelige prøver ble samlet inn fra NIKU sin side. En miljørådgiver fra COWI AS tok en rekke jordprøver fra prøvehullene for analyse av forurensningsgrad, og vil levere egen rapport til myndighetene og til tiltakshaver.

Innmåling av undersøkelsesområdene ble foretatt av NIKU med CPOS. Forkortelsen «moh» står for «meter over havet» (med utgangspunkt i referansesystemet NN2000); høyder under havnivå angis med et minustegn foran.

4 Resultater fra det arkeologiske feltarbeidet

4.1 Generelle forklaringer

Nummerering av kontekstene er generert i dokumentasjonssystemet Intrasis.

Lysforholdene under feltarbeidet var for det meste helt brukbare.

4.2 Prøvehull 1

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et forholdsvis lite hull med dybde som ikke oversteg 1,5 meter. Dagens overflate lå ca. 3,7 moh. Bare 0,5 meter under overflaten (ca. 3,2 moh) ble det gravd frem telekabler og et betongrør, sistnevnte ikke lenger i bruk. Ellers var det blandete, stein- og teglholdige fyllmasser – kontekstnummer 6101 – ned til 1 meters dybde (ca. 2,7 moh), og her dukket det opp gulbrun natursand – kontekstnummer 6102 – som fortsatte nedover til hullets bunn.

Den sørvestre tredjedelen av prøvehull 1 overlappet den andre delstrekningen av grøft 1 tilhørende prosjekt 1021299.

4.3 Prøvehull 2

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et forholdsvis lite hull med dybde som ikke oversteg 1,5 meter. Dagens overflate lå ca. 3,75 moh. Bare 0,55 meter under overflaten (ca. 3,2 moh) ble det gravd frem telekabler i hullets nordøstre halvdel. Ellers var det blandete, stein- og teglholdige fyllmasser – kontekstnummer 6103 – hele veien ned til hullets bunn. Det fantes gule teglstykker ned til 1,4 meters dybde (ca. 2,35 moh). Fra ca. 1,35 meters dybde (ca. 2,40 moh) var massene noe løsere. Det kan hende at hullet befant seg innenfor en gammel ledningsgrøft, men noen ledning ble ikke konstatert.

4.4 Prøvehull 3

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et større hull med dybde på 2,4 meter. Dagens overflate lå 4,2 moh.

4,2 – 3,9 moh: gresstorv (kontekstnummer 6104)

3,9 – 3,3 moh: ymse moderne rivningsmasser med bl.a. en god del blyklumper (trolig bly brukt rundt strømkabler) – kan gjerne hende fra krigens dager (kontekstnummer 6105)

3,3 moh: veldig tynt sjikt av kompakt tjærelignende substans, ikke kontinuerlig over hele hullets overflate; luktet sterkt (kontekstnummer 6106)

3,3 – 2,9 moh: grå, halvkompakt silt- og sandholdig jord med noen røde teglstykker (kontekstnummer 6107)

2,9 – 2,6 moh: lysegrå, løs strandsand med noen steiner, men uten skjell (kontekstnummer 6108)

Fra 2,6 moh og nedover: løs, brungrå sand, grus og småsteiner med mange steiner av alle størrelser (kontekstnummer 6109)

4.5 Prøvehull 4

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et større hull med dybde på 2,2 meter. Dagens overflate lå ca. 4,15 moh.

4,15 – 3,95 moh: gresstorv (kontekstnummer 6104)

3,95 – 2,85 moh: blandete, redeponerte naturlige masser (kontekstnummer 6110)

2,85 – 2,55 moh: lysegrå, løs strandsand med noen mindre steiner, men uten skjell (kontekstnummer 6108)

Fra 2,55 moh og nedover: lysegrå, kompakt, klebrig leire, silt og finsand (kontekstnummer 6111)

4.6 Prøvehull 5

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et mellomstort hull med dybde på 1,6 meter. Dagens overflate lå ca. 2,95 moh.

2,95 – 2,75 moh: gresstorv (kontekstnummer 6104)

2,75 – 1,55 moh: ymse blandete moderne fyllmasser med mange teglstykker og store steiner, bl.a. mye spengstein (kontekstnummer 6112)

1,55 – 1,35 moh: lysegrå, løs strandsand, men uten skjell (kontekstnummer 6108)

Fra 1,35 moh og nedover: fjell

4.7 Prøvehull 6

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et større hull med dybde på 2,5 meter. Det var for risikabelt å gå ned i hullet for å granske jordlagene. Dagens overflate lå ca. 2,20 moh.

2,2 – 2,0 moh: gresstorv (kontekstnummer 6104)

2,0 – -0,3 moh: ymse løse, nyere fyllmasser, helt ustrukturert, med mange teglstykker og steiner av alle størrelser; skår av porselen og annen nyere keramikk og glass, en del metallskrot; en del plast og ølkapsler helt øverst i massene (kontekstnummer 6113)

-0,3 moh: graving avsluttet på grunn av vanninntrengning

4.8 Prøvehull 7

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et større hull med dybde på 3,0 meter. Dagens overflate lå ca. 2,25 moh.

2,25 – 1,75 moh: gresstorv og bærelag (kontekstnummer 6114)

1,75 – 1,45 moh: fylling av sprengstein (kontekstnummer 6115)

1,45 – 0,65 moh: grå, løs jordlag med mange teglstykker; skår av nyere glass; en ølkapsel helt øverst i massene (kontekstnummer 6116)

0,65 – -0,75 moh: jord med deler av takpanner og mursteiner, samt en god del steiner (kontekstnummer 6117)

-0,75 moh: graving avsluttet på grunn av vanninntrengning

4.9 Prøvehull 9

Resultat: ingen intakte eldre arkeologi.

Det var et mellomstort hull med dybde på 1,7 meter. Dagens overflate lå ca. 2,75 moh.

2,75 – 2,35 moh: gresstorv med en god del røtter fra et tre like i nærheten (kontekstnummer 6118)

2,35 – 1,55 moh: lysegrå pukk (kontekstnummer 6119)

1,55 – 1,05 moh: grått kulturlag med teglstykker og trekullstykker (kontekstnummer 6120)

1,05 moh: graving avsluttet på grunn av vanninntrengning

5 Datering & funn

Verken gjenstander eller naturvitenskapelige prøver ble samlet inn. Alle de registrerte arkeologiske kontekstene inneholdt materiale fra etterreformatorisk, nyere eller moderne tid, i form av keramikk, tegl, glass, metallskrot m.m.

6 Bevaringstilstand

Det ble ikke registrert avsetninger med noe nevneverdig organisk innhold. Dermed blir det ikke aktuelt med noen diskusjon av bevaringstilstand.

I forbindelse med den senere grøftegravingen kan det likevel være aktuelt med avbøtende tiltak for å sikre mot nedbrytning av organiske kulturlag lenger inne på festningsområdet.

7 Konklusjoner

Den arkeologiske undersøkelsen har ikke konstatert tilstedeværelsen av automatisk fredete kulturminner. Undersøkelsen har derimot bidratt med supplerende opplysninger om naturtopografien i de ulike områdene.

8 Summary

In May 2019, archaeologists from the Bergen office of the Norwegian Institute for Cultural Heritage Research (NIKU) investigated eight test-pits dug within the area of Bergenhus festningsområde and in the area known as Bontelabo, Bergen. None of the test-pits contained archaeological remains protected by law, but some supplementary information about the area's natural topography has been obtained.

9 Henvisninger

Dunlop, A.R. 2019. Koengen, Bergenhus, 2018: Arkeologiske registreringer ved grøftegravinger. – NIKU Oppdragsrapport 57/2019.

Helle, K. 1982. Kongssete og kjøpstad. Fra opphavet til 1536. Bergen bys historie, bind 1. Bergen.

Hjelle, K.L. 1986. Paleobotanisk undersøkelse av marine sediment og avfallslag i Veisan: et bidrag til bosetningshistorien i Bergen. – Upublisert hovedfagsoppgave, Universitetet i Bergen.

10 Dokumentasjon (NIKU)

- Kontekstopplysninger er i Intrasis-prosjektet Bybasen for Bergen (kontekstnumre f.o.m. 6101 t.o.m. 6120)
- 9 digitalbilder (lastet inn i MUSIT sin Fotobase – bare jpg-format)

Fotoliste

Filnavn	Motiv	Opptaksdato	Sett mot	Fotograf
Bf30039_NIKU_0001.JPG	Hull 3: hele hullet	07.05.2019	-	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0002.JPG	Hull 3: vestre hjørne, øvre del	07.05.2019	V	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0003.JPG	Hull 3: vestre hjørne, nedre del	07.05.2019	V	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0004.JPG	Hull 3: oversiktsbilde, med miljørådgiver Marte Muri fra COWI AS	07.05.2019	SV	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0005.JPG	Hull 4: nordvestre side, øvre del	07.05.2019	VNV	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0006.JPG	Hull 4: nordvestre side, nedre del	07.05.2019	VNV	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0007.JPG	Hull 5: nordvestre side	07.05.2019	VNV	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0008.JPG	Hull 5: nordvestre side, med noe mer av bunnen (hvor det var fjell)	07.05.2019	VNV	Rory Dunlop
Bf30039_NIKU_0009.JPG	Hull 6: nordvestre side/hjørne	07.05.2019	VNV	Rory Dunlop

Hullkoordinater*Prøvehull 1*

N: N6701682,290; E297317,177; Z3,726

Ø: N6701680,726; E297319,360; Z3,730

S: N6701678,164; E297317,729; Z3,697

V: N6701680,166; E297315,802; Z3,738

Prøvehull 2

N: N6701703,713; E297286,710; Z3,825

Ø: N6701702,317; E 297288,519; Z3,787

S: N6701700,609; E297287,148; Z3,624;

V: N6701702,142; E297285,328; Z3,709

Prøvehull 3

N: N6701720,235; E297260,813; Z4,208

Ø: N6701717,773; E297263,086; Z4,247

S: N6701715,687; E297260,969; Z4,210

V: N6701718,464; E297258,772; Z4,213

Prøvehull 4

N: N6701744,970; E297238,538; Z4,140

Ø: N6701741,901; E297241,539; Z4,213

S: N6701740,461; E297240,156; Z4,204

V: N6701743,261; E297236,963; Z4,122

Prøvehull 5

N: N6701767,265; E297219,144; Z2,735

Ø: N6701764,894; E297221,306; Z2,934

S: N6701762,413; E297218,094; Z3,064

V: N6701764,256; E297216,233; Z2,925

Prøvehull 6

N: N6701784,912; E297186,513; Z2,233

Ø: N6701782,639; E297187,423; Z2,275

S: N6701781,461; E297183,721; Z2,162

V: N6701783,633; E297182,909; Z2,129

Prøvehull 7

N: N6701799,067; E297167,598; Z2,228

Ø: N6701796,794; E297168,876; Z2,292

S: N6701795,138; E297165,973; Z2,238

V: N6701797,548; E297164,689; Z2,187

Prøvehull 9

N: N6701764,450; E297067,181; Z2,723

Ø: N6701760,885; E297067,337; Z2,740

S: N6701760,846; E297063,280; Z2,798

V: N6701764,344; E297062,928; Z2,833

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 49/2019

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00